

О. Дульський,
доктор філософії з галузі знань 081–Право,
заслужений юрист України, адвокат,
докторант
Національної академії внутрішніх справ

ІНІЦІЮВАННЯ ЗАХИСНИКОМ ПРОВЕДЕННЯ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ ТА ДОКУМЕНТІВ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Вступ. Кримінальний процес вимагає ретельного дотримання прав та свобод усіх його учасників, особливо підозрюваних та обвинувачених. У цьому контексті важливу роль відіграє захисник, який забезпечує реалізацію права на захист, гарантованого Конституцією та іншими законами України. Одним із суттєвих інструментів захисту є ініціювання проведення тимчасового доступу до речей та документів, що дозволяє зібрати необхідні докази для побудови ефектної стратегії захисту.

Ініціювання тимчасового доступу до речей і документів захисником має на меті забезпечити збалансованість сторін у кримінальному провадженні, дозволяючи стороні захисту отримати та використувувати докази, які можуть бути вирішальними для встановлення істини у справі. Це питання набуває особливої актуальності в умовах сучасного розвитку правової системи та забезпечення справедливого правосуддя.

В умовах реформування кримінального процесуального законодавства та посилення гарантій прав людини, питання криміналістичного забезпечення процесу ініціювання тимчасового доступу до речей та документів набуває особливої значущості. Важливо враховувати як теоретичні аспекти, так і практичні проблеми, які виникають під час реалізації цього права. Тому **метою наукової статті**

є розгляд актуальних питань криміналістичного забезпечення під час ініціювання захисником проведення тимчасового доступу до речей та документів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 3 ст. 93 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (далі – КПК України) захисник уповноважений збирати докази шляхом ініціювання проведення не лише слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а і інших процесуальних дій [1]. Аналіз КПК України свідчить, що іншими процесуальними діями, які направлені на збирання доказів є окремі заходи забезпечення кримінального провадження, серед яких чільне місце займає – тимчасовий доступ до речей та документів, проведення якого регламентовано главою 15 КПК України.

Згідно з ч. 1 ст. 159 КПК України «тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку)» [1]. Зважаючи на те, що захисник є стороною кримінального провадження з боку захисту, то він теж уповноважений проводити такий захід забезпечення кримінального провадження.

Як слушно зауважив В. О. Соловйов, ця норма характеризується тим, що на відміну від Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, вона вперше задекларувала право сторони захисту самостійно, безпосередньо збирати докази, використовуючи передбачену КПК України можливість витребування та отримання предметів та документів, які сторона захисту не передає уповноваженій особі сторони обвинувачення, а накопичує в себе та на етапі закінчення досудового розслідування відкриває їх стороні обвинувачення [2, с. 32].

Загалом, з положень КПК України впливає, що провести тимчасовий доступ до речей та документів захисник може двома шляхами:

1) шляхом ініціювання його проведення слідчому, дізнавачу, прокурору (ч. 3 ст. 93 та ст. 220 КПК України);

2) шляхом ініціювання його проведення слідчому судді (ч. 1 ст. 160 КПК України).

Водночас обрання способу звернення захисника, впливає із його стратегії захисту, яку він обрав.

Як свідчить практика, зазвичай, сторона захисту обирає спосіб ініціювання проведення тимчасового доступу до речей і документів до слідчого судді, адже такий тактичний підхід сприяє приховуванню захисником своїх планів від сторони обвинувачення. Тому звернемо увагу саме на цей спосіб.

Слід зазначити, що успішність проведення тимчасового доступу до речей та документів шляхом ініціювання захисником перед слідчим суддею, залежить не лише від дотримання кримінальної процесуальної форми всього процесу проведення вказаної процесуальної дії, а і від застосування при цьому захисником криміналістичних знань, що в даному випадку є системою інформації про криміналістичне забезпечення проведення такого заходу забезпечення кримінального провадження.

Зважаючи на те, що проведення тимчасового доступу до речей і доку-

ментів полягає у збиранні доказів, що є складовим елементом доказування (ч. 2 ст. 91 КПК України), то слід підтримати визначення А. С. Бондарчук, що криміналістичне забезпечення доказування у кримінальному провадженні є діяльністю із задоволення потреб уповноважених суб'єктів під час збирання, перевірки та оцінки доказів, забезпечуючи їх засобами криміналістичної техніки, тактики та методики задля встановлення предмету доказування під час досудового розслідування і судового провадження щодо кримінальних правопорушень, а також проведення процесуальних дій у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [3, с. 368]. Таке визначення враховує всіх суб'єктів криміналістичного забезпечення збирання доказів (сторони кримінального провадження, суд, слідчий суддя).

Проведення тимчасового доступу до речей і документів можна поділити на такі етапи: підготовчий, робочий, заключний.

Після аналізу загальної ситуації у кримінальному провадженні, яка склалась на момент залучення адвоката як захисника у кримінальному процесі та погодження стратегії захисту із підозрюваним, відбувається складання плану захисником. У цьому плані, щодо одного чи декількох його елементів, після аналізу обставин кримінального провадження, захисник, може прийти до таких висновків: 1) тимчасовий доступ до речей та/чи/або документів необхідно провести у кримінальному провадженні, адже з великою вірогідністю це призведе до виправдання чи пом'якшення покарання його клієнта; 2) тимчасовий доступ до речей та/чи/або документів необхідно провести у кримінальному провадженні задля з'ясування всіх обставин справи, не володіючи наперед інформацією чи це може виправдати або пом'якшити покарання підзахисного; 3) тимчасовий доступ до

речей та/чи/або документів необхідно провести у кримінальному провадженні з метою побудови ефективної тактики захисту, що може пом'якшити покарання підзахисного, наперед володіючи неповною інформацією щодо таких речей та/чи/або документів. Тому підготовчий етап проведення тимчасового доступу до речей і документів буде включати в себе такі дії як: детальне вивчення обставин кримінальної справи, зважаючи на які необхідно провести цей захід забезпечення кримінального провадження, складання клопотання, процес його подання та підтримання в суді.

Детальне вивчення обставин кримінальної справи виявляється в тому, що захисник докладно вивчає окремі копії матеріалів кримінального провадження чи виписки з нього, які він отримав під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в порядку ст. 221 КПК України, додатково аналізує ті факти, які повідомив йому його клієнт у статусі підозрюваного та інші відомості, що могли надати йому, наприклад, свідки події. Тобто відбувається аналіз всього масиву відомої захиснику інформації на певному етапі захисту. Завдяки такому детальному вивченню обставин кримінального провадження, захисник з'ясовує чи є якась вірогідність того, що результат тимчасового доступу до речей і документів допоможе виправдати чи пом'якшити покарання його клієнта. Якщо така вірогідність є, то захисник приступає до складання клопотання про проведення відповідного заходу забезпечення кримінального провадження. Окрім цього слід наголосити, що отримані речі та документи можуть містити в собі не лише відомості, які самостійно виступатимуть доказами під час судового провадження, а і з тактичної точки зору можуть сприяти отриманню інших доказів. Наприклад, за конкретної ситуації у кримінальному провадженні, вилучені документи можна направити на проведення технічної

експертизи документів, що поділяється на експертизу реквізитів документів, експертизу друкарських форм та експертизу матеріалів документів [4]. Таким чином, ті відомості які міститимуться у висновку технічної експертизи документів і будуть доказами у кримінальному провадженні.

Складання клопотання відбувається відповідно до вимог, які передбачені у ст. 160 КПК України. Клопотання має містити: «1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким воно подається; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) речі і документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати; 4) підстави вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи; 5) значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні; 6) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, у випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю; 7) обґрунтування необхідності вилучення речей і оригіналів або копій документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження» [1]. Техніко-криміналістичне забезпечення цього процесу виявляється у тому, що захисник на цьому етапі активно використовує такі технічні засоби як: ноутбук, комп'ютер, мобільний телефон, а також глобальну мережу Інтернет. Зважаючи на процесуальні вимоги до клопотання (ст. 160 КПК України), захисник повинен таким чином його сформулювати (форма та зміст), щоб переконати слідчого суддю у погодженні проведення відповідного заходу

Зважаючи на це, захисник має діяти такими двома способами: 1) перед формуванням клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів, повинен направити запит щодо необхідності отримання речей і документів до їх володільців чи утримувачів, шляхом їх витребування (ч. 3 ст. 93 КПК України), якщо це не суперечить тактичному підходу побудованого захисту. У разі відмови володільця чи утримувача надати речі і документи на запит захисника, таку відповідь необхідно долучити до матеріалів клопотання; 2) обґрунтувати в змісті клопотання про неможливість отримати іншим способом речі та/чи/або документи у інший спосіб (наприклад, це може призвести до знищення речей та/чи/або документів, адже фізична чи юридична особа, якій вони належать чи на зберіганні яких вони знаходяться є зацікавленими особами у кримінальному провадженні).

Сформувавши клопотання, захисник може підтримати його особисто під час розгляду в суді, або заочно, попередивши про це належним чином слідчого суддю (мобільним зв'язком через помічника чи секретаря слідчого судді, або поштовим зв'язком на адресу суду). Як показує практика, уповноважені особи сторони обвинувачення (слідчі, дізнавачі, прокурори), не часто особисто підтримують своє клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, на відмінну від сторони захисту. Це пояснюється тим, що зазвичай, захисник мінімізує ті фактори, які можуть вплинути на його персональну участь, адже розуміє, що під час такої участі зможе надати ґрунтовні відповіді на всі запитання слідчого судді, особливо в тих випадках, де судді краще детальніше пояснити обставини справи. Звісно, значну роль в цьому відіграє і підзахисний, який на платній основі залучає захисника та очікує ефективного результату на кожному етапі складеного плану захисту.

Робочий етап вказаного заходу забезпечення кримінального прова-

дження характеризується безпосередньою участю захисника у проведенні тимчасового доступу до речей та/чи/або документів. Процесуальний порядок виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів передбачений у ст. 165 КПК України.

Як показує практика, вилучення речей, а особливо документів захисником відбувається у органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ, підприємств та організацій, тому звернемо увагу саме на них. Цей етап характеризується вибором розумного часу для проведення такого доступу зважаючи на власні плани захисника та робочий день юридичної особи, не порушуючи строк виконання ухвали слідчого судді, який не може перевищувати двох місяців з дня її постановлення, за виключенням ухвал, постановлених на виконання вимог частини другої статті 562 КПК України (п. 7 ч. 1 ст. 164 КПК України). На цьому етапі захиснику необхідно після прибуття за місцем розташування юридичної особи повідомити її уповноважену особу про проведення такої процесуальної дії, ознайомивши із змістом ухвали слідчого судді про вилучення речей і документів. У разі погодження представника юридичної особи виконати ухвалу слідчого судді, захисник переходить до ознайомлення з такими речами та документами. Наприклад, щодо ознайомлення з документами, то воно може виявлятися у трьох способах: 1) перелічування таких документів із здійсненням виписок з них; 2) вилучення оригіналів затребуваних документів; 3) вилучення копій затребуваних документів. Переконані, що навіть, якщо захиснику необхідно лише переглянути чи звірити відомості у документах утримувача чи володільця, за тактичного підходу йому доцільно зробити їх копії, що не обов'язково має виявлятися у користуванні певним видом принтера на місці ознайомлення, а достатньо їх

сфотографувати за допомогою відповідних технічних засобів, а пізніше забезпечити друк таких копій. В будь-якому випадку, складений захисником опис документів у якому буде підпис володільця чи утримувача документів, засвідчуватиме їх допустимість. Окремо слід зауважити, що у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів володільцем чи утримувачем таких речей і документів, захисник уповноважений звернутися з клопотанням до слідчого судді про проведення обшуку задля відшукання та вилучення зазначених речей і документів. У такому випадку слідчий суддя доручає забезпечення його проведення слідчому, прокурору або органу Національної поліції за місцем проведення цих дій. Проведення обшуку здійснюється за участю захисника, згідно з положеннями КПК України (ст. 166 КПК України) [1].

Що ж до заключного етапу, то він виявляється: 1) у фіксації цієї процесуальної дії; 2) у підбитті підсумків й оцінюванні всіх установлених даних, аби перевірити, чи всі завдання тимчасового доступу до речей і документів виконано [7, с. 109].

Відповідно до ч. 3 ст. 165 КПК України «особа, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і оригіналів або копій документів, зобов'язана залишити володільцю речей і оригіналів або копій документів опис речей і оригіналів або копій документів, які були вилучені на виконання ухвали слідчого судді, суду» [1].

КПК України не передбачає складення процесуального документу захисником за результатом проведення цього заходу забезпечення кримінального провадження, на відмінну від уповноважених осіб сторони обвинувачення, що оформлюють це протоколом. З цього приводу І. М. Бігунець зауважила, що процесуальний порядок здійснення стороною захисту цього заходу забезпечення кримінального провадження шляхом ознайом-

лення та зняття копій на практиці не забезпечує отримання допустимих доказів у зв'язку з відсутністю фіксації процесу їх отримання. Тому передбачена національним законодавством засада змагальності сторін кримінального провадження під час досудового розслідування не забезпечується належним чином [8, с. 138–139]. Практика, в основному, склалась таким чином, що захисники за результатами проведення тимчасового доступу до речей та документів оформлюють опис вилучених речей і документів, що не є процесуальним документом. У зв'язку з такою законодавчою неврегульованістю, наразі такий опис необхідно оформлювати подібним чином до протоколу тимчасового доступу до речей і документів уповноваженої особи сторони обвинувачення, тобто із зазначенням: особи, яка проводить вилучення речей чи вилучення або копіювання документів; переліку таких речей та документів; часу, місця проведення такої процесуальної дії; відомостей у присутності яких осіб це було зроблено; кому надано копію такого опису; інформації про особу, якій пред'явлено ухвалу слідчого судді та надано її копію; графі для заповнення володільцем чи утримувачем, що він ознайомлений із протоколом та отримав опис вилучених речей та/чи/або документів тощо. Загалом, варто підтримати таких вчених як Т. О. Кузубову [9], І. М. Бігунець [8], Ю. В. Маринич [5], які зауважують на тому, що в КПК України необхідно передбачити вид процесуального документу, яким захисник може оформлювати проведення тимчасового доступу до речей та документів.

Висновок. Таким чином, тимчасовий доступ до речей і документів є тією процесуальною дією яка направлена на збирання доказів захисником у кримінальному провадженні. Ефективність її проведення залежить як від дотримання процесуальних вимог, які передбачені у кри-

мінальному процесуальному кодексу України, так і від врахування криміналістичних рекомендацій.

Проведення захисником тимчасового доступу до речей і документів складається з таких етапів: підготовчий, робочий, заключний. Всі ці етапи супроводжуються техніко- та тактико-криміналістичним забезпеченням. Підготовчий етап проведення тимчасового доступу до речей і документів включає в себе такі дії як: детальне вивчення обставин кримінальної справи, зважаючи на які необхідно провести цей захід забезпечення кримінального провадження, складання клопотання, процес його подання та підтримання в суді. Робочий етап полягає у безпосередній участі захисника під час особистого ознайомлення з речами і документами, їх вилученням, а також копіювання таких документів. Заключний етап виявляється: 1) у фіксації цієї процесуальної дії; 2) у підбитті підсумків й оцінюванні всіх установлених даних, аби перевірити, чи всі завдання цієї процесуальної дії виконано.

У науковій статті досліджуються актуальні питання криміналістичного забезпечення під час ініціювання захисником проведення тимчасового доступу до речей та документів. У ній зауважується, що інститут ініціювання тимчасового доступу до речей і документів має на меті забезпечити збалансованість сторін у кримінальному провадженні, дозволяючи стороні захисту отримувати та використовувати докази, які можуть бути вирішальними для встановлення істини у справі. Наголошується, що тимчасовий доступ до речей і документів є ефективним інструментом здобуття необхідних доказів під час досудового розслідування, що сприяє побудові надійної стратегії захисту.

Метою статті є розгляд актуальних питань криміналістичного забезпечення під час ініціювання захисником проведення тимчасо-

вого доступу до речей та документів.

У статті висвітлено як кримінальний процесуальний, так і криміналістичний аспект тимчасового доступу до речей та документів. Виділено та охарактеризовано три етапи проведення цього заходу забезпечення кримінального провадження: підготовчий, робочий та заключний. Автор зупинився на випадках у яких слідчий суддя не задовольняє клопотання про проведення тимчасового доступу до речей та документів, визначив шляхи їх уникнення. Наголошено на важливості безпосередньої участі захисника під час судового розгляду клопотання про проведення тимчасового доступу до речей та документів, адже це підвищує шанси захисника на задоволення такого клопотання.

Автор дійшов висновку, що підготовчий етап проведення тимчасового доступу до речей і документів включає в себе такі дії як: детальне вивчення обставин кримінальної справи, зважаючи на які необхідно провести цей захід забезпечення кримінального провадження, складання клопотання, процес його подання та підтримання в суді. Робочий етап полягає у безпосередній участі захисника під час особистого ознайомлення з речами і документами, їх вилученням, а також копіювання таких документів. Заключний етап виявляється: 1) у фіксації цієї процесуальної дії; 2) у підбитті підсумків й оцінюванні всіх установлених даних, аби перевірити, чи всі завдання цієї процесуальної дії виконано.

Ключові слова: кримінальне провадження, техніко-криміналістичне забезпечення, тактико-криміналістичне забезпечення, клієнт, процесуальна дія.

Dulskyi O. Initiation of temporary access to things and documents by the defence counsel: topical issues of forensic support

The article examines topical issues of forensic support when a defence

counsel initiates temporary access to things and documents. The article notes that the institute of initiating temporary access to things and documents is intended to ensure the balance of the parties in criminal proceedings, allowing the defence to obtain and use evidence that may be crucial for establishing the truth in the case. The article emphasises that temporary access to things and documents is an effective tool for obtaining the necessary evidence during the pre-trial investigation, which contributes to building a reliable defence strategy.

The purpose of the article is to consider topical issues of forensic support when a defence counsel initiates temporary access to things and documents.

The article covers both the criminal procedural and forensic aspects of temporary access to things and documents. The author identifies and characterises three stages of this measure of ensuring criminal proceedings: preparatory, working and final. The author focuses on the cases when the investigating judge does not grant the request for temporary access to things and documents, and identifies the ways to avoid them. The author emphasises the importance of direct participation of the defence counsel during the trial of a motion for temporary access to things and documents, since this increases the defence counsel's chances of having such a motion granted.

The author came to the conclusion that the preparatory stage of temporary access to things and documents includes such actions as: a detailed study of the circumstances of the criminal case, given which it is necessary to carry out this measure to ensure criminal proceedings, drafting a motion, the process of its submission and support in court. The working stage involves the direct participation of the defence counsel during personal familiarisation with things and documents, their seizure, and copying of such documents. The final stage is manifested: 1) in recording this procedural action; 2) in summarising and evaluating all the data established to check whether all the

tasks of this procedural action have been fulfilled.

Key words: criminal proceedings, technical and forensic support, tactical and forensic support, client, procedural action.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Соловйов В. О. Захисник як суб'єкт доказування при обранні, зміні, скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею : дис. ... д-ра філософ. : 081-Право. Одеса, 2021. 233 с.

3. Бондарчук А. С. Криміналістичне забезпечення доказування у кримінальному провадженні: поняття та ознаки. Аналітично-порівняльне правознавство. № 2. 2023. С. 364–368. Doi : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.63>.

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. Верховна Рада України : веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n14>.

5. Маринич Ю.В. Інститут тимчасового доступу до речей та документів у системі заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... д-ра філософ. : 081-Право / Нац. акад. внутр. справ. Київ. 2023. 292 с. URL : <https://docs.idpk.org/tarupnych-yuliya-volodymyrivna/>.

6. Ухвала слідчого судді Фастівського міськрайонного суду від 6 лют. 2019 р. № 1-кс/381/50/19. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/79643864>.

7. Гвоздюк В. В. Врахування практики Європейського суду з прав людини під час проведення огляду місця події. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2021. Т. 2 (94). С. 107–119. DOI:10.33766/2524-0323.94.107-119.

8. Бігунець І. М. Повноваження захисника на досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 236 с.

9. Кузубова Т. О. Правові засади інституту тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.09 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків. 2019. 250 с.

